

Wprowadzenie

O drogach poza tekst

Zamysłem niniejszego tomu jest przedstawienie kilku możliwych perspektyw na uchwycenie zagadnienia związków, jakie – w bardzo szerokim sensie – łączą literaturę i rzeczywistość. Książka zbiera teksty doktorantów czterech uniwersytetów: Uniwersytetu Śląskiego, Uniwersytetu Warszawskiego, Uniwersytetu Jagiellońskiego i Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, dla których bazę stanowiły pomysły zaprezentowane i dyskutowane wspólnie na dwóch konferencjach literaturoznawczych – *Rozrachunki, porachunki, obrachunki* (w Krakowie w 2014 roku) i *Wstyd za literaturę* (w Katowicach w 2015 roku). Spotkania w takim formacie organizowane są rokrocznie od kilkunastu lat i wcześniej już owocowały publikacjami, z których ostatnią, jaka poprzedza tę książkę, był tom *Mapy świata, mapy ciała. Geografia i cielesność w literaturze* pod redakcją Aleksandry Jastrzębskiej z 2014 roku (z kolei będący pokłosiem spotkań w Warszawie i Poznaniu w latach 2012 i 2013). Tematem, który łączył ze sobą dwie przywołane powyżej konferencje – tj. krakowską i katowicką – były właśnie związki (choć odmiennego typu) literatury z rzeczywistością. Tak ukierunkowanym badaniom poświęcono zatem niniejszą książkę.

W pierwszych dwóch częściach tego tomu zebrano próby odpowiedzi na pytanie, dlaczego i w jaki sposób literatura odnosi się sama do siebie. Autorzy tekstów otwierających książkę analizują dzieła wybranych twórców właśnie pod kątem sposobu, w jaki przetwarzają i dyskutują oni z nurtami i ideami, jakie ich poprzedzały.

W pierwszej części – *Literatura wobec tradycji* – znajdują się szkice na temat zarówno kultury ojczystej – tj. dzieł Józefa Mackiewicza w kontekście tradycji narodowej (tekst Piotra Aleksandra Kowalczyka) czy Jacka Malczewskiego wobec romantyzmu (artykuł Sandry Treli), jak i obcej (tekst Julii Śliwińskiej, sytuujący twórczość grupy Electronic Disturbance Theater wobec szerszego zjawiska hakytywizmu i nieposłuszeństwa obywatelskiego).

Szkie zebrane w drugiej części książki – *Pisarze wobec pisarzy* – kontynuują tę eksplorację wewnętrznych powiązań w łonie samej literatury, ale w zawężeniu do relacji pomiędzy pojedynczymi twórcami. Przedstawiono tu – w kontekście pojedynczych dzieł lub ich szerszego korpusu – przykłady dyskusji, jaką poprzez czas toczą poeci i prozaicy z ostatniego ćwierćwiecza ubiegłego stulecia z dawniejszymi mistrzami: sposób, w jaki Jacek Dukaj odnosi się w swej prozie fantastyczno-naukowej do spuścizny Stanisława Lema (tekst Szymona Piotra Kukulaka), zaś Jacek Kaczmarski – do Adama Mickiewicza (artykuł Pawła Marciniaka). Ostatni szkic zamieszczony w tej części tomu opisuje przykład relacji odmiennej, bo pozaliterackiej i pomiędzy dwójką twórców sobie współczesnych (tekst Anny Grochowskiej o trudnej kohabitacji Stefana Kisielewskiego z Adamem Polewką w krakowskim Domu Literatów w latach stalinizmu).

Kolejna część niniejszego tomu – *Literatura wobec rzeczywistości* – podąża tropem zarysowanych wyżej związków pomiędzy literaturą i rzeczywistością pozatekstową. Fakt, że literatura wydaje się coraz częściej owe związki podkreślać, może skłaniać do rewizji postmodernistycznej diagnozy o zasadniczej odrębności obu tych królestw, a w efekcie – do refleksji nowego typu nad prozą współczesną, jak dzieje się to w tekście, jaki otwiera tę część książki (Radosław Pulkowski analizuje w nim – pod zarysowanym kątem – prozę Georga Sebald, Michela Houellebecq i Karla Ovego Knausgård). Autorzy kolejnych tekstów w tej części tomu badają w podobnym kontekście (tj. wyjścia przez literaturę poza siebie, w obszar rzeczywistości) uwikłania literatury w szeroko rozumiane przestrzenie miejskie: nowojorską (*Polowanie na karaluchy* i *Antygoną w Nowym Jorku*, czytane przez Katarzynę Olczak jako celowo

zniekształcony zapis amerykańskiej przygody Janusza Głowackiego i warszawską (opisywaną przez Paulinę Potasińską przez pryzmat biografii Jeremiego Przybory, Agnieszki Osieckiej, Marka Hłaski, Jarosława Abramowa-Newerlego i Marka Nowakowskiego).

Następny segment książki – poświęcony już związkom literatury z tym, co pozaliterackie – otwierają trzy teksty, przyjmujące za punkt wyjścia zjawisko szeroko rozumianego wstydu za literaturę (zarysowane przez Piotra Zająca w tekście wprowadzającym) i narzucającą się potrzebę poszukiwania w niej śladów rzeczywistości (wychodzące z takich pozycji odczytania Marty Olejniczak trzech dzieł najnowszej prozy polskiej: *Między nami dobrze jest* Doroty Maślowskiej, *Ciemno, prawie noc* Joanny Bator i *Długiego filmu o miłości. Powrotu na Broad Peak* Jacka Hugo-Badera). Wreszcie mowa jest o roli literatury w przepracowaniu wstydlivych tematów w pamięci zbiorowej (tekst Miloša Mijatovicia poświęcony ocenie kolaboracyjnego rządu serbskiego, zawartej w *Timor mortis* Slobodana Selenicia).

Ostatnia grupa tekstów w niniejszym tomie dotyczy już nie literatury, lecz literaturoznawstwa, a dokładniej – roli, jaką odgrywają w procesie recepcyjnym przedsady odbiorcy (często o korzeniach pozaliterackich). Sproblematyzowane tu zostaje zarówno zjawisko przemiany dominujących odczytań danego dzieła z biegiem lat (egzemplifikowane zestawieniem Pauliny Urbańskiej trzech sukcesywnych interpretacji prozy Franza Kafki w Polsce), jak i kwestia uwarunkowania owej przemiany paralelną ewolucją wizerunku danego twórcy w rzeczywistości pozatekstowej (tekst Szymona Piotra Kukulaka o współudziale krytyków i badaczy prozy Stanisława Lema w przestoczeniu się tego ostatniego z pisarza w filozofa). Wreszcie poruszona zostaje kwestia warunków wstępnych uprawiania krytyki literackiej i problem błędów w sztuce (krytyka Piotra Aleksandra Kowalczyka partykularnych odczytań *Buntu rojstów* Józefa Mackiewicza i *Zgreda* Rafała Ziemkiewicza).

Jeżeli istotnie jest tak, jak chcą niektórzy autorzy tekstów ujętych w tomie – że literatura na naszych oczach coraz bardziej otwiera się na rzeczywistość przekształcającą się powoli w jej główny punkt odniesienia – można mieć nadzieję, że przynajmniej część z posta-

wionych w tej książce pytań i diagnoz okaże się z czasem pionierska i stanie się w przyszłości ważnym przyczynkiem dla dalszych badań literaturoznawczych. Tym serdeczniej zachęcamy zatem do lektury.

Szymon Piotr Kukulak i Józef Olejniczak